

Oude Mannenhuijs „Huize Steyndeld”
1442 - 1986

Verzorgingshuis: „Huize Steyndeld” te Gorinchem.

Gebouwd in 1985-1986 door het aannemersbedrijf H. Pellikaan te Gorinchem, onder architectuur van de heer H. Verkuil te Gorinchem.

Officiële opening:
dinsdag 27 mei 1986.

Adres:
Kortendijk 72, Gorinchem.

VOORWOORD.

Het is ons een genoegen U, ter gelegenheid van de opening van „Huize Steyndeld”, dit geschrift aan te bieden.

Daar Huize Steyndeld, zoals het sinds 1442 heeft bestaan als tehuis voor oude mannen, na de fusie met de Stichting 'De Torenflat' is verdwenen, leek het ons aardig nog eens in de geschiedenis van het mannenhuis te duiken.

Mevrouw S. Achterhof-Feitsma heeft in het gemeentelijk archief gesnuffeld, waarna zij dit 'boekje' samenstelde, zodat U ook kennis kunt nemen van enkele saillante punten uit de historie van het oude mannenhuis Huize Steyndeld.

Het Bestuur.

Gorinchem, mei 1986.

Nu het nieuwe bejaardenhuis aan de Kortendijk officieel geopend wordt, ligt het voor de hand, dat aandacht besteed wordt aan de geschiedenis van het Oudemannenhuis.

Dit huis is sinds 1939 in Gorinchem bekend als 'Huize Steyndeld'. Het was eeuwenlang gevestigd aan de Molenstraat. Dertig jaar geleden verhuisde men naar de Havendijk. In januari 1986 eindigde de geschiedenis van het Mannenhuis. Samen met de bejaarden van de Torenflat bewonen zij nu dit nieuwe gebouw.

Het bestuur besloot evenwel de naam 'Steyndeld' te handhaven. Vanwaar die naam, zullen velen zich afvragen? Hoewel bij insiders bekend, willen wij voor minder-ingewijden een stukje historie naar boven halen, Hiervoor is gebruik gemaakt van notulenboeken, welke zich bevinden in het gemeentelijke archief.

Op aanwijzing van de archivaris, de heer Busch, werden deze boeken doorgenomen, waarna hier het resultaat volgt.

Eeuwen geleden, in 1442, woonde in onze stad een vrouw, die luisterde naar de naam Steyndeld. Welnu, deze Steyndeld Merten Schoutjens wijf, was een vrome vrouw. Zij besloot haar huis, dat gelegen was aan de Molenstraat 'weg te schenken om te zijn een rusthuis voor oude mannen'.

Zuiver uit godsvrucht stelde zij deze daad en vrijwel zeker verbond zij daaraan het voorschrift, dat de mannen 'kosteloos onderdak' moesten krijgen.

Wie weet, misschien heeft Steyndeld oude mannen bij de Waterpoort zien lopen of zitten, verhalen uitwisselend om de tijd te doden, gezelligheid zoekend, die thuis niet meer te vinden was.

Oorspronkelijke bewijzen van 'Fundatie' zijn er niet meer. In de 18e eeuw is er nog naar gezocht, maar men beschouwde ze als verloren gegaan.

Vermoedelijk is Steyndeld naar het Stadsbestuur gestapt en heeft haar besluit medegedeeld. Dit achtbaar College, zich verantwoordelijk voelend voor de goede gang van zaken in onze stad, accepteerde welwillend deze vrome daad en nam de verantwoordelijkheid op zich.

Het moet een groot huis geweest zijn, want het kon huisvesting

bieden aan twaalf mannen.

Nu anderen hoorden van Steyndeld haar goede daad, wilden zij niet achterblijven. Zo gaf Aleid Hendriks zes morgen land, gelegen in Lang Nuland.

En in 1449 schonk Robert van Doorn 'zekere goederen' aan het Mannenhuijs.

Ook Huybert Iersel liet zich niet kennen: 'hij bedacht het Mannenhuijs met één gulden 's jaars'.

Terwijl in 1490 Arend van Eyk en zijn vrouw Elisabeth aan het Mannenhuijs hún huis aan de Molenstraat vermaakten, liet Hendrik Volkier Janszn. op de tiende van de Louwmaand in het jaar 1498 beschrijven, dat zijn huis, dat stond naast het Mannenhuijs, verbouwd kon worden tot kapel.

In deze kapel werd dagelijks door de kapelaan de Mis gelezen. Daarbij moest hij niet vergeten de stichtster en allen die het Mannenhuijs met hun gaven steunden te gedenken in zijn gebeden.

Inmiddels hadden de Regeerders van de stad vier Vaders en Regenten aangesteld om het Huys te besturen. Deze Regenten verplichtten zich om éénmaal per maand bijeen te komen. Een verslag moest geschreven worden door de secretaris, die als jongst aangekomen lid, voor deze taak werd aangewezen. Het oudst benoemde lid was voorzitter.

Zij stelden veertien wetten of ordonnantiën op, die in vier kolommen op Francijn (perkament) werden geschreven. Daarna werden deze geslagen op een groot houten bord, dat in het Mannenhuijs moest worden opgehangen.

Enkele van deze wetten zijn:

- ik zal eendrachtig leven,
al wat wij hebben zullen wij gemeen gebruiken als broeders,
- 's-morgens bij het opstaan gaat men ter misse en dagelijks zegt men enige Paternosters en Avemaria's.
- ieder, die gezond is, zal zondags ter kerke gaan,
- ieder zal vijfmaal ten H. Sacramenten gaan, te weten: met Pasen - Pinksteren - O. Lieve Vr. Hemelvaart - Allerheiligen - Kerstmis,
- men moet ledigheid schuwen, zorg altijd een 'handwerk' te hebben om uw leven 'oirbaar' door te brengen.

- niemand zal een vrouwspersoon alleen in zijn kamer spreken - zonder verlof,
- alwie een fout begaan heeft moet deze belijden en terstond zeggen: ' 't is mijn schuld',
- tijdens de maaltijd zal men geen 'vreemde taal' bezigen, 'maar slegts wat stigt'.

Men krijgt een proeftijd van zes weken, 'berouwt het hem, hij mag weder uitgaan'. Ieder die opgenomen werd in het Manhuys moest ten aanhoren van de pastoor beloven zich naar deze artikelen te schikken en ze ondertekenen. Al deze punten moesten éénmaal per veertien dagen of éénmaal per maand worden voorgelezen.

Voor de leiding van het Huys werd een binnenmoeder aangesteld, zij werd bijgestaan door de meid. In het Huys had zij de beschikking over een eigen kamer. Ook was er een kamer voor de Regenten, een 'conversatiezaal' en een flinke keuken. Verder waren er natuurlijk de slaapkamers voor de mannen.

De binnenmoeder moest bovenal 'zuinig zijn en haar dienstmeid met zachtzinnigheid behandelen'. Wat betreft het voedsel: 'zij moet zorg dragen dat het van de beste hoedanigheid is en het nauwkeurig nawegen'. Boter en kaas werden in grote hoeveelheden ingeslagen en de mannen moesten helpen 'de kaas te veggen en te keren'.

Verder kon de binnenmoeder de mannen vragen bepaalde taken uit te voeren, zoals waterpompen, houthakken, turf halen of hen opdragen 's-nachts bij een ernstig zieke te waken.

Aan het eind van de 16e eeuw domineerde de Protestantse godsdienst. De kapel werd hierbij aangepast en de kapelaan werd vervangen door een catechiseermeester. De Ave's en Paternosters veranderden in formuliergebeden. Men moest nu 'Capittelen' uit de Heilige Schrift voorlezen. De wetten en ordonantiën werden bijgesteld.

Vanwege een tekort aan inkomsten woonden er in 1676 maar tien mannen in het Huys. Men had wel bezittingen, maar verkocht deze

niet. De renten waren nodig voor onderhoud en levensbehoefden. Vanwege dit tekort wordt het in 1725 mogelijk om zich met een inkoopsum van een plaats in het Huys te verzekeren. Deze inkoopsummen variëren van f 300,— tot f 700,— Er worden zelfs bedragen van f 1100,— en f 2000,— geaccepteerd. Iemand kosteloos opnemen wordt een uitzondering.

Een gevolg van deze maatregel is ongetwijfeld het volgende verzoek:

Aan de Ed. Welachtbare Heeren Burgemeesters en de Vroedschap der stad Gorinchem.

'Geeft met verschuldigten eerbied te kennen Arnoldus Jacobre gebooren burger en opgevoet van den armen diaconie deser stat dat h ij Suppliant (aanvrager) door een dertigjarige omzwerving zo te water als te lant onder Gods zegen enige pennigge heeft geprospeereert ende bijeenvergadert dog bij zijnen retoer in het vaderlant met leetwezen ondervindt dat alle zijne vrienden en magen en zulks zijn erfgenamen zijn overleden, bij wien hij zich in de kost meende te bestede en gemerkt den Suppliant wegens het verlies van zijn regten arm en enen dagelijckse weeklijkhijt des lichaams niet alleen incapabel is om langer te varen maar dat hij de wereltd moede geworden zijnde wel gaerne wenschte het overige van zijne leeftijt in stille rust tot lof van zijn Almagtigge Schepper te eyn-digen'.

Hij verzoekt nederig te mogen worden toegelaten tot het Manhuys.

Daarbij belooft hij aan het Huys eerst zeshonderd gulden te zullen schenken en bij zijn 'aflijvighijt' de rest van zijn bezit. Hij hooft vrijgesteld te worden van waterpompen i.v.b. met zijn handicap en als de meid zijn bed wil schudden zal hij haar elk Nieuwjaar f 2,50 geven

Soms werd door Regenten een besluit genomen, waarvan in later tijden niemand iets begreep. Bijvoorbeeld: waarom ontving een 'Fransche meester' ieder jaar f 50,00 uit de kas van het Manhuys? Er bestond geen connectie tussen deze leraar en het Man-

huys. Vierendertig jaar heeft hij van dit douceurtje geprofiteerd, zeer tot ongenoegen van Regenten uit later tijd. Het moest afgelopen zijn, het paste het Manhuys niet zomaar geld weg te schenken! Nog meer dringend echter was, dat er niet genoeg inkomsten waren. Het aantal mannen was al teruggelopen tot negen. Een oplossing werd gezocht en gevonden.

Naar oude gewoonte collecteerden, op de avond voor Pinksteren burgemeester en schepenen van de stad, onder de bevolking. De opbrengst van deze collecte was bestemd voor één der Godshuizen. De z.g. Pinkstercollecte.

Nu was in het jaar 1711 de Pinkstercollecte het Manhuys ontnomen en gegeven aan het Weeshuys. Deze collecte kreeg het Manhuys na 34 jaar weer terug en men hoopte de financiën zo weer in balans te krijgen.

Bovendien was door het Voermansgilde een Lijkkoets aangeschaft en mocht het Manhuys delen in de opbrengst, die door het gebruik zou worden verkregen.

De voerlui werden namelijk verplicht jaarlijks veertig gulden aan het Manhuys af te dragen. Commissaris en Deken van het Voermansgilde moesten hierop toezien.

In 1786 komen 119 burgers en poorters van de stad Gorinchem in actie wanneer, naar hun mening, aan een buitenstaander een plaats toegewezen is in het Oude Manhuys. Leest U mee:

*'Bij gelegenheit van een vacerende plaats in het Oude Mannenhuys door de Heer Drossaert gedisponeert zijnde ten fa-
veuren (gunste) van Willem van Overbeek is door enige bur-
gers deser stat het volgende request aan de Heeren Drossaert
en Burgemeester gepresenteert:*

*Aan de Edele Grootachtbare Heeren Drossaert en Burge-
meesteren en Regeerders der stat Gorinchem geven onderge-
tekenden met verschuldigden eerbied te kennen te hebben
vernomen dat tot hun leedwezen een vrijgekomen plaats in
het Mannenhuys binnen deze stat is toegezegd aan een
vreemdeling 'die noch borger deser stat noch alhier woon-
achtig is'.*

De brief vervolgt:

'Daar so uit kragten van reden en billikheid als uit natuur van sodanigen huysen en uit hoofde der contributiën welke door borgers ten behoeven van dat Huys moet worden gedaen en so de Supplianten vastelijk veronderstellen ook uit de brieven van 'Fundatie' van dat Huys selve indisputabel seker is, dat alleen borgers deser stat met uitsluiting aller vreemdelingen geregtigt zijn tot de vacerende plaats in het genoemde Huys. Dat supplianten als vreedsame borgers niet zoeken te bedillen de dispostiën hunner regenten of derselver deliberatiën met noodelose adressen te stooren, maar dat sij menen voor sich en hunne medeborgers en de posteriteit (nageslacht) verpligt zijn om te insteren dat hunne privilegiën mogen worden bewaert en geen vreemdelingen met hunne wettige voorregten begunstigt'.

Het bestuur van het Oudemannenhuis in de bestuurskamer, 1907 v.l.n.r.: Jhr. mr.dr. N.C. de Gijsselaar, A. Verschoor van Sleeuwijk, Jhr. F.R. van Naerssen, A.G. van Andel. (Archief, Atlas)

Natuurlijk vraagt ieder zich af, waar deze vreemdeling dan wel woonde. Wel, hij woonde aan de eerste Molen even buiten de Arkelpoort. Maar gelukkig, deze 'vreemdeling' heeft een pleitbezorger, want één der Regenten springt voor hem in de bres en schrijft ook een request aan de Edelachtbaren, enz. enz. Daarin deelt hij mede, dat genoemde vreemdeling al sinds dertien jaar binnen de Slag- en Lingeboom woont. Al die jaren is hij voor dezelfde impositiën aangeslagen als alle burgers van Gorinchem. Nu bovendien de bescheiden van 'Fundatie' niet te vinden zijn, is het allerminst zeker, dat het alleen een recht van burgers uit Gorinchem is te mogen worden opgenomen in het Manhuys. Het was immers de godsvrucht geweest, die Stindel (Steyndeld) gedreven had tot deze schenking

Wel blijft ook deze briefschrijver overtuigd van 'het wijs doorzienend oog der Edelachtbare Heeren'

De heer Willem van Overbeek mocht blijven wonen in het Manhuys, doch moest echter wel f 300,— betalen. Hij kon helaas, niet zelf het Stadsbestuur bedanken, daar hij gewond was geraakt 'door een stuk hout'. Zijn mede-geallimenteerde, een zekere v.d. Berg, brengt zijn dank over.

In deze tijd worden ook nieuwe voorschriften voor het Manhuys opgesteld. Ondermeer wordt geregeld, dat hij die in het Manhuys wil worden opgenomen ouder moet zijn dan 50 jaar, ongehuwd en de Hervormde godsdienst moet belijden. Bij opname moet men de volgende goederen meenemen:

- bed, hoofdpeluw, 2 kussens, beddedekens, 4 paar lakens (vereist wordt linnen) en 4 paar kussenslopen, gordijnen en rabat voor de bedstede,
- 2 pakken bovenkieren,
- 2 borst- en hemdrokken,
- 13 hemden en 12 dassen,
- 6 zakdoeken, 6 servetten en 6 handdoeken,
- een eiken kast of bureau of secretaire,
- 2 stoelen plus een tafel,
- een koffieketeltje,
- een spiegel,

- een blaker met domper.

Werd men vaste bewoner, dan was men verplicht de binnenmoeder *f* 2,50 te geven en de meid *f* 1.25.

Aan zijn mede-geallimenteerden gaf de nieuweling een tractatie, waarvoor bepaald was: een tinnetje bier - brood - boter en kaas, tabak en pijpen en aan ieder hunner *f* 0,27½. Voor de ordelijkheid werd ingesteld, dat men 's-morgens vóór zeven uur niet mocht uitgaan noch 's-avonds na tien uur, zonder verlof van de binnenmoeder, mocht binnenkomen.

De binnenmoeder ontving een jaarlijks tractement van *f* 70,— tweemaal per jaar uit te betalen. Daarbij koffie- en theegeeld *f* 7,— per kwartaal. Bij het overlijden van een bewoner ontving zij *f* 2,50. „De dienstmeid zal genieten: voor huur per jaar *f* 40,—, viermaal 's jaars een vierendeel. Bij inkomst en overlijden van een man *f* 1,25, voor een godspenning bij inhuring *f* 2,—, voor kermis *f* 2,—, voor nieuwjaar *f* 2,—.”

In plaats van met geld kon men blijkbaar ook met land betalen om opgenomen worden, getuige het volgende verhaal:

Iemand had bij opneming inderdaad het Huys een stuk land geschonken. 's Avonds had hij mee aangezeten om pap te eten en helaas 's morgens vóór het ontbijt was hij reeds overleden. Eén nachtrust en één bord pap stelde het Huys in het bezit van een perceel land in Arkel. Dit land zou de naam 'Papland' te danken hebben aan deze historie.

Ook de invloed van de Fransche Revolutie is duidelijk merkbaar. Boven de notulen van elke vergadering staat in mooie gestilleerde letters: VRIJHEID --- GELIJKHEID --- BROEDERSCHAP.

Dan volgt het officiële jaartal b.v. 1798 en daaronder:

'In het vierde jaar der Bataafse Republiek'.

Enthousiast wordt medegedeeld: 'De adem der humaniteit gaat over de Lage Landen'. De toestand der armenhuizen wordt officieel bekeken. De armoede neemt toe. In verband met toenemende

werkeloosheid mogen de Godshuizen alleen maar goederen van 'inlandsche kwaliteit' aanschaffen.

De mannen worden minder volgzzaam. Als aan het einde van een vergadering de binnenmoeder haar wensen of problemen naar voren mag brengen blijkt, dat er onrust heerst in het Huys. Drank is één van de boosdoeners. Ook wordt er onderling gestolen. Eén der oudste mannen maakt zich daaraan schuldig. Hij wordt gestraft met 8 dagen huisarrest. Een ander heeft 's nachts de kachel aangemaakt. Verder maken sommigen er een gewoonte van de catechisatieles te verzuimen. De heer Monshouwer verkoopt aardappelen op 'de plaats' van het Huys. En Bollée gaat uit logeren zonder verlof te hebben gevraagd aan de voorzitter of secretaris. Als de „dwarsliggers” ter verantwoording worden geroepen, beloven zij allen beterschap. Regenten raden de binnenmoeder aan halsstarrig ongehoorzamen het vlees, de vis of het spek bij de warme maaltijd te onthouden. Of de maatregelen hielpen? Wie zal het zeggen. De afstand tussen Regenten en het gewone volk wordt voelbaar kleiner.

Maar ook Regenten laten zich niet ringeloren. Bij een vacature in hun college hebben zij het gemeentebestuur voorgesteld de heer X., die naar hun mening geschikt is voor deze post, te benoemen. Het gemeentebestuur heeft echter geen aandacht geschonken aan deze voordracht en heeft een ander benoemd. Regenten zijn hierover dermate gegriefd, dat zij na brede discussie besluiten, allen hun ontslag in te dienen, indien het gemeentebestuur aan deze benoeming vasthoudt. De gemeente wijkt niet voor de Regenten, maar wil de heren Regenten wèl herbenoemen. De Regenten wijzen deze benoeming af en blijven bij hun standpunt.

Aan de nieuwbenoemde bestuurder schrijven zij: 'Vaderen en Regenten wensen U geluk met Uw benoeming, wij zouden graag met U samengewerkt hebben, indien wij in deze keuze niet een gering-schatting van onze handelingen zagen, die in strijd is met de achtbaarheid van ons College'.

Nieuwe Regenten worden een maand later benoemd en hebben zich deze benoeming laten welgevallen!!!

Om de inkomsten op pijn te houden verhuurt men een gedeelte van het Huys voor IJklokaal. In 1864 gaat men er toe over de inboedel te verzekeren.

Aan onderhoud van het Huys had men tot nu toe weinig aandacht geschonken. Wel was er meer dan eens de aandacht op gevestigd, maar steeds werden klachten over gebreken afgewimpeld met de woorden: te duur!

De laatste renovatie, het vernieuwen van de voorgevel, had in 1787 plaatsgevonden. In 1920 stelt iemand voor dan maar een lening aan het Vrouwenhuys te vragen. Het Weeshuys had die financiële hulp geaccepteerd. Het voorstel wordt afgewezen, hoewel men met *f* 500,— geholpen zou zijn. De ergste gebreken worden nu verholpen, zodat de kosten niet te hoog oplopen. Misschien vraagt U zich af, waaruit bestonden de ontvangsten van het Manhuys? Welnu: allereerst waren daar de inkoopssommen, dan de renten van uitstaande kapitalen, pachten van landerijen en de Pinkstercollecte. De uitgaven gingen naar: belastingen, waterschappen, salarissen, onderhoudskosten en huishoudelijke zaken.

De dokterskosten lagen niet hoog. De chirurgijn of heelmeester genoot een jaarwede van *f* 10,—!!!

In de 20e eeuw richt het bestuursbeleid zich op aanpassing van de huisvesting. Het is duidelijk dat men de veranderende regels van de Maatschappij wil volgen. Eén der Regenten ergert zich aan de ongezelligheid van de recreatie-zaal. Herhaaldelijk probeert hij zijn mederegenten er toe te bewegen daarvoor geld vrij te maken, maar over alle zaken moet eindelijk gesproken worden eer een beslissing genomen wordt. Ook nu wordt slechts het hoognodige gedaan (o.a. er komt een tafelkleed!!).

Het wordt ook moeilijker personeel te krijgen, want in de particuliere sector valt meer te verdienen. Noodgedwongen worden de salarissen van de binnenmoeder en dienstmeid opgetrokken. De binnenmoeder verdient in 1932 een salaris van *f* 300,— de dienstmeid *f* 200,— per jaar. (in 1943 is het salaris van de binnenmoeder *f* 700,— per jaar).

Het Huys is inmiddels voorzien van gas, electriciteit en waterleiding. Een wasmachine wordt aangeschaft, maar oude Jaantje die

Het bestuur van Huize Steyndeld in de bestuurskamer, januari 1939 w.l.n.r.: A.C. Swaters, H. Sluijter, G. Kootstra, R.J. de Jonge. (Archief, Atlas)

altijd meehielp bij de was mag blijven. Zo kan zij nog een centje bijverdienen menen de Regenten, zeer tot ergenis van de twee andere vrouwen.

In de 2e wereldoorlog werd nog weleens wat geruild tegen levensmiddelen. Zelfs dames vonden tijdelijk onderdak in het Huys i.v.m. evacuatie van bepaalde gedeelten der stad.

De slechte toestand van het Huys aan de Molenstraat deed het bestuur in 1956 besluiten tot de bouw van een nieuw Huys aan de Havendijk. Voorheen had daar het Kringhuis van de N.S.B. gestaan.

Negentien heren woonden doorgaans in 'HUIZE STEYNDELD'. De directrice had de leiding en werd daarin bijgestaan door enkele verzorgsters. Huisvesting en verzorging waren een eerste vereiste. Regenten waren nu bestuursleden, die evenals de Vaderen en Regenten in vroeger tijden trachtten een verantwoord beleid te voeren. De eisen, die in deze tijd gesteld worden liggen echter zo hoog, dat zelfs niet overwogen kon worden door verbouwing het Huis aan te passen.

De tegenwoordige behuizing aan de Kortendijk beantwoordt volledig aan de eisen van de tijd. Het gebouw biedt woonruimte aan 85 bejaarden. Het Mannenhuis behoort tot het verleden. Een goed verleden? Elke tijd kent voor- en nadelen.

